

Тема 5. Оформлення та апробація результатів наукового дослідження

1. Науковий стиль мовлення.
2. Форми наукових праць.
3. Дискусія як форма апробації наукового дослідження.
4. Види та форми науково-дослідної роботи студентів.
5. Академічна доброчесність.

1. Науковий стиль мовлення

Стиль (від латин. *stilus* – паличка для письма).

Основне завдання наукового стилю – гранично ясно і точно

донести до читача інформацію. А це найкращим чином досягається без використання емоційних засобів. Адже наука апелює, перш за все, до розуму, а не до почуття.

Виникнення і розвиток наукового стилю пов'язано з еволюцією різних галузей наукових знань, різноманітних сфер діяльності людини. Спочатку стиль наукового викладу був близький до стилю художньої оповіді.

Відокремлення наукового стилю від художнього відбулося в олександрійський період, коли в грецькій мові, яка поширила свій вплив на весь тодішній культурний світ, стала створюватися стійка наукова термінологія. Згодом вона поповнилася за рахунок латини, яка стала інтернаціональною науковою мовою європейського середньовіччя. В епоху Відродження вчені прагнули до стислості і точності наукового опису, вільного від емоційно-художніх елементів викладу, які суперечать абстрактно-логічному відображенню природи. Згодом зразком наукової мови став суворо логічний виклад Ньютона.

Стиль наукових робіт визначається, в кінцевому рахунку, їх змістом і цілями наукового повідомлення – по можливості точно і повно пояснити факти навколишньої дійсності, показати причинно-наслідкові зв'язки між явищами, виявити закономірності історичного розвитку і т. д.

Науковий стиль характеризується логічною послідовністю викладу, упорядкованою системою зв'язків між частинами висловлювання, прагненням авторів до точності, стислості, однозначності висловлювання при збереженні насиченості змісту.

Науковий стиль – стиль літературної мови, якому властивий ряд особливостей, найважливішими серед яких є попереднє обдумування висловлювання, монологічний характер, строгий відбір мовних засобів, тяжіння до нормованої мови.

Для наукової мови характерні такі стильові риси:

- ясність і предметність тлумачень;
- логічна послідовність і доказовість викладу;
- узагальненість понять і явищ;
- об'єктивний аналіз;
- точність і лаконічність висловлювань;
- аргументація та переконливість тверджень;
- однозначне пояснення причинно-наслідкових зв'язків;
- докладні висновки.

Основні мовні засоби наукового стилю спрямовані на інформування, пізнання, вплив і окреслені:

- значною кількістю наукової термінології;
- наявністю схем, таблиць, графіків, діаграм, мап, систем математичних, фізичних, хімічних та інших знаків і позначок;
- оперуванням абстрактними, переважно іншомовними словами;
- уживанням суто наукової фразеології, стійких термінологічних словосполук;
- залученням цитат і посилань на першоджерела;

– здебільшого відсутністю авторської індивідуальної манери й емоційно-експресивної лексики, наявністю виразної композиційної структури тексту (послідовний поділ на розділи, частини, пункти, підпункти, параграфи, абзаци із застосуванням цифрової або літерної нумерації);

– наявністю дієслівних форм, зазвичай безособових, узагальнених чи неозначених, як правило, теперішнього часу, що констатують певні явища й факти;

– специфічною монологічністю текстів;

– переважанням різнотипних складних речень, стандартних виразів (кліше).

Споконвічна форма існування наукової мови – письмова, що пояснюється такими її визначальними ознаками, як понятійне відображення дійсності, логічність викладу. Це викликано, насамперед, необхідністю уникнути двозначностей і багатозначності тих чи інших наукових понять. Письмова форма більш зручна і надійна в сенсі виявлення найменших інформативних неточностей, логічних порушень, які неактуальні в побутовому спілкуванні, а в науковому можуть привести до серйозних перекручувань істини.

Зазвичай наукові доповіді, повідомлення спочатку пишуть, відпрацьовуючи адекватну форму втілення наукової інформації, або хоча б складають тези, план. Наукові тексти оформляються у вигляді окремих закінчених творів, структура яких підпорядкована законам жанру.

Науковий стиль має ряд спільних рис, що виявляються незалежно від характеру певних наук (природничих, точних, гуманітарних) та відмінностей між жанрами висловлювання (монографія, наукова стаття, доповідь, підручник і т. д.), що дає можливість говорити про специфіку стилю в цілому. Разом з тим цілком природно, що, наприклад, тексти з фізики, хімії, математики помітно відрізняються за характером викладу від текстів з правознавства або історії.

Таким чином, науковий стиль характеризується логічною послідовністю викладу, упорядкованою системою зв'язків між частинами висловлювання, прагненням авторів до точності, стислості, однозначності при збереженні насиченості змісту.

Логічність – це наявність смислових зв'язків між послідовними одиницями тексту. Послідовністю характеризується тільки такий текст, у якому висновки впливають із змісту, вони несуперечливі, текст розбитий на окремі смислові відрізки, що відображають рух думки від часткового до загального або від загального до конкретного.

Ясність, як якість наукової мови, передбачає зрозумілість, доступність. За ступенем доступності наукові, науково-навчальні та науково-популярні тексти розрізняються за матеріалом і за способом його мовного оформлення.

Точність наукової мови передбачає однозначність розуміння, відсутність розбіжності між означуванням і його визначенням. Тому в наукових текстах, як правило, відсутні експресивні засоби; слова використовуються переважно в прямому значенні.

Прагнення до обмеженого використання авторського «я» – це не данина етикету, а прояв абстрактно-узагальненої стильової риси наукової мови, що відбиває форму мислення.

Характерною рисою стилю наукових робіт є їх насиченість термінами (зокрема, інтернаціональними). Не слід, однак, переоцінювати ступінь цієї насиченості: в середньому термінологічна лексика зазвичай становить 15-25 відсотків загальної лексики, використаної в роботі.

Лексику наукової мови складають три основні шари: загальнонавчальні слова, загальнонаукові слова і терміни. У будь-якому науковому тексті загальнонавчальна лексика становить основу викладу.

У стилі наукових робіт використання абстрактної лексики відіграє велику роль. За допомогою загальнонаукових слів описуються явища в різних галузях науки і техніки (система, питання, значення). Однією з особливостей вживання загальнонаукових слів є їх багаторазове повторення у вузькому контексті.

Науковий стиль має свої різновиди (підстили): власне науковий, науково-популярний, науково-довідковий, науково-діловий, науково-технічний (виробничо-технічний), науково-публіцистичний, навчально-науковий.

Реалізуючись у письмовій та в усній формі спілкування, сучасний науковий стиль передбачає різні види текстів: підручник, довідник, наукова стаття, монографія, дисертація, лекція, доповідь, анотація, реферат, конспект, тези, резюме, рецензія, відгук.

Навчально-наукова мова реалізується в наступних жанрах:

повідомлення, відповідь (усна відповідь, відповідь-аналіз, відповідь-узагальнення та ін.), міркування, пояснення.

Термін – це слово чи словосполучення, яке точно і однозначно називає предмет, явище чи поняття науки і розкриває його зміст. Термін несе логічну інформацію великого обсягу. У тлумачних словниках терміни супроводжуються позначкою «спеціальне».

2. Форми наукових праць

Результати науково-дослідної роботи оформляють у вигляді наукових публікацій: курсової або дипломної роботи, кандидатських і докторських дисертацій, рефератах дисертацій, тезах доповідей, статтях, монографіях, методичних і практичних матеріалах, підручниках, навчальних посібниках тощо.

Для майбутнього фахівця, науковця дуже важливим є володіння методологією підготовки наукової публікації. Написання реферату, наукової статті, тез доповіді на конференції повинно відповідати вимогам жанру публікації, що висуває певні вимоги до логіки її побудови, форми, стилю і мови.

Наукова публікація (в перекладі з латинської – оголошую всенародно, оприлюднюю) – це доведення інформації до громадськості за допомогою преси, радіомовлення, телебачення; розміщення в різних виданнях (газетах, книгах, підручниках тощо).

Головні функції публікацій:

- оприлюднення результатів наукової роботи;
- сприяння встановленню пріоритету автора при аналогічних за змістом наукових статтях;
- свідчення про особистий внесок дослідника в розробку наукової проблеми;
- підтвердження достовірності основних результатів і висновків наукової роботи, її новизни та наукового рівня, оскільки після виходу в світ публікація стає об'єктом вивчення й оцінки широкою науковою громадськістю;
- підтвердження факту апробації та впровадження результатів і висновків дисертації;
- відображення основного змісту, наукового рівня та новизни дослідження;
- забезпечення первинною науковою інформацією суспільства, повідомлення про появу нового наукового знання, передача його у загальне користування.

Особливе значення мають наукові публікації, що вийшли друком у формі видань. Наукові видання можуть бути двох видів: науково-дослідні; джерелознавчі.

До науково-дослідних належать:

- монографія (наукова праця, присвячена дослідженню однієї теми);
- науковий реферат (автореферат) – коротке викладення автором змісту наукового дослідження, дисертаційної роботи перед поданням її до захисту;
- інформативний реферат – коротке письмове викладення однієї наукової праці, що стисло її висвітлює;
- тези доповідей, а також матеріали наукової конференції (неперіодичний збірник підсумків конференції, доповідей, рекомендацій і рішень);
- збірники наукових праць (збірники матеріалів досліджень, наукових статей, виконаних у наукових установах, навчальних закладах).

Джерелознавчі видання або наукові документальні видання містять пам'ятки культури та історичні документи, що пройшли текстологічне опрацювання, мають коментарі, вступи, статті, допоміжні покажчики тощо.

Статус наукового видання потребує суворого дотримання вимог видавничого оформлення видання.

Статті наукового характеру друкуються переважно в збірниках або журналах.

Науковий журнал – журнал, що містить статті та матеріали досліджень теоретичного або прикладного характеру і призначений переважно для фахівців певної галузі науки.

За цільовим призначенням наукові журнали поділяють на:

- науково-практичні;
- науково-теоретичні;
- науково-методичні.

Особливе значення мають наукові статті для здобувачів наукового ступеня доктора наук чи кандидата наук (доктора філософії).

Окрім, зазначених вимог до них є ще й додаткові:

1. Статті мають публікуватись у провідних наукових фахових журналах та інших періодичних наукових фахових виданнях. Їх перелік донедавна затверджував ВАК України при дотриманні низки вимог.

2. Публікація не більше однієї статті здобувача за темою дисертації в одному випуску (номері) журналу (або іншого друкованого видання).

3. Не зараховуються праці, в яких немає повного опису наукових результатів, що засвідчує їх достовірність, або в яких повторюються результати, опубліковані раніше в інших наукових працях, що входять до списку основних.

Кількість і якість публікацій з теми дослідження є критерієм оцінки роботи.

Вважається, що дисертація виконана на належному рівні, якщо з кожного її розділу і підрозділу можна підготувати статтю, а за її загальними результатами – монографію.

До опублікованих праць, які додатково відображають наукові результати дисертації, належать авторські свідоцтва на винаходи, державні стандарти, промислові зразки, рукописи праць, депонованих в установах державної системи науково-технічної інформації та анотованих в наукових журналах, брошури, інформаційні картки на нові матеріали, що внесені до державного банку даних, тези доповідей, матеріали, виголошені на наукових конференціях, конгресах, симпозіумах, семінарах тощо.

Тези доповідей включають до списку опублікованих праць за умови, що вони слугують встановленню пріоритету, або коли їх зміст не викладений в інших публікаціях.

Певні труднощі у авторів виникають при визначенні обсягу праць, що зумовлено недостатнім знанням основних одиниць обчислення наукової інформації, поширюваних засобами друку. До них належать: авторський аркуш; друкований аркуш; обліково-видавничий аркуш.

Найбільш вживаним в практиці є авторський аркуш – одиниця обсягу друкованого твору, що дорівнює 40.000 друкованих знаків (літери, цифри, розділові знаки, кожен пробіл між словами тощо).

Один авторський аркуш дорівнює 24 сторінкам машинописного тексту, надрукованого через 2 інтервали на стандартному аркуші формату А4. У авторських аркушах визначається обсяг рукопису у видавничому договорі.

Обліково-видавничий аркуш – це одиниця обліку друкованого твору, що дорівнює, як авторський аркуш, 40 000 друкованих знаків прозового тексту, 700 рядкам віршованого тексту або 3000 см² рекламного ілюстрованого тексту.

В обліково-видавничих аркушах враховуються ті частини видання, які не є результатом авторської праці (видавнича анотація, зміст, вихідні відомості на обкладинці, справі, випускні дані, порядкові номери сторінок, редакційна передмова, рисунок та ін.).

Кожний науковець систематично веде облік власних публікацій у картотеці списку або комп'ютерному банку даних за схемою: назва праці; характер роботи; вихідні дані; обсяг; термін та назва видання.

Наукова стаття – є одним із видів публікацій, в якій подаються проміжні або кінцеві результати, висвітлюються конкретні окремі питання за темою дослідження, фіксується науковий пріоритет автора.

Наукова стаття подається до редакції в завершеному вигляді відповідно до вимог, які публікуються в окремих номерах журналів або збірниках у вигляді пам'ятки автору. Оптимальний обсяг наукової статті (0,5-0,7 авт. арк.).

Рукопис статті повинен мати повну назву роботи, прізвище та ініціали автора, анотацію декількома мовами (на окремій сторінці), список використаної літератури.

Стаття має таку структуру:

вступ (постановка наукової проблеми, актуальність, зв'язок з найважливішими завданнями, що постають перед Україною, значення для розвитку певної галузі науки і практики – 1 абзац або 5-10 рядків);

□□ основні дослідження і публікації з проблеми за останній час, на які спирається автор; виділення невирішених питань, яким присвячена стаття (0,5-2 сторінки машинописного тексту);

□□ формулювання мети статті (постановка завдання) – висловлюється головна ідея даної публікації, яка суттєво-відрізняється від сучасних уявлень про проблему, доповнює або поглиблює вже відомі підходи; звертається увага на введення до наукового обігу нових фактів, висновків, рекомендацій, закономірностей або уточнення відомих раніше, але недостатньо вивчених. Мета статті впливає з постановки наукової проблеми та огляду основних публікацій з теми (1 абзац або 5-10 рядків);

виклад змісту власного дослідження – основна частина статті. В ній висвітлюються основні положення і результати наукового дослідження, особисті ідеї, думки, отримані наукові факти, програма експерименту;

аналіз отриманих результатів, особистий внесок автора в реалізацію основних висновків тощо (5-6 сторінок);

висновок, в якому формулюється основний умовивід автора, зміст висновків і рекомендацій, їх значення для теорії і практики, суспільна значущість та перспективи (1/3 сторінки).

При написанні наукової статті слід дотримуватись певних правил:

– назва статті стисло відбиває її головну ідею, думку (краще до п'яти слів);

– слід уникати стилю наукового звіту;

– недоцільно ставити риторичні запитання;

– не перевантажувати текст цифрами при переліках тих чи інших думок, положень, вимог;

– цитати в статті використовуються дуже рідко (можна в дужках зробити посилання на ученого, який вперше дослідив проблему);

– усі посилання на авторитети подаються на початку статті, основний обсяг присвячується викладу власних думок автора;

– стаття має завершуватись конкретними висновками і рекомендаціями;

– додається список використаних джерел.

Тези (тобто, «положення», «твердження») – це коротко, точно, послідовно сформульовані ідеї, думки, положення наукової доповіді, повідомлення, статті або іншої наукової праці.

Тези доповіді – це опубліковані на початку наукової конференції (з'їзду, симпозіуму) матеріали попереднього характеру, що містять виклад основних аспектів наукової доповіді. Обсяг тез може бути в межах 2-3 сторінки машинописного тексту через 1,5-2 інтервали.

Тези доповіді оформляють згідно до вимог:

- у правому верхньому куті розміщують прізвище автора і його ініціали та доповнюють відомостями про нього;
- назва тез доповіді коротко відображає головну ідею, думку, положення (2-5 слів);
- послідовність викладу змісту може бути наступна: актуальність, проблеми; стан розробки проблеми в науці і практиці; основна ідея, положення, висновки дослідження; основні результати та їх практичне значення.

В тезах зазвичай не використовують цитати, цифровий матеріал.

Формулювання кожної тези починається з нового рядка, кожна теза має самостійну думку, висловлену в одному або кількох реченнях.

Реферат (лат. «доповідати», «повідомляти») – короткий виклад змісту одного або декількох документів з певної теми. При індивідуальній роботі з літературою реферат – це короткий збагачений запис ідей з декількох джерел. Часто реферат готують для того, щоб передати ці ідеї аудиторії.

Обсяг реферату залежить від обраної теми, змісту документів, їх наукової цінності або практичного значення.

Найпоширенішими видами рефератів є інформативні та розширені (зведені) реферати.

Інформативний реферат повністю розкриває зміст теми, містить основні фактичні і теоретичні повідомлення. Він потребує глибокого вивчення першоджерел, уміння пов'язувати теоретичні положення з сучасністю, робити глибокий аналіз та практичні висновки. В такому рефераті мають бути: визначені мета, предмет і метод дослідження; наведені основні результати; викладені дані про умови дослідження; сформульовані власні пропозиції автора щодо практичного значення змісту. Реферат може бути посібником для усного виступу з елементами імпровізації.

Інформативні реферати можуть розміщуватися у первинних документах (книгах, журналах, збірниках праць, звітах про науково-дослідну роботу) і у вторинних документах (реферативних журналах і збірниках, інформаційних картках та ін.).

Розширений або зведений (оглядовий, багатоджерельний) реферат містить відомості про певну кількість опублікованих і неопублікованих документів з однієї теми, зміст яких викладено у вигляді однорідного тексту.

Структура реферату:

- Вступ
- Розділ I. Історія і теорія питання
- Розділ II. Вирішення проблеми в сучасних умовах.
- Висновки
- Література

– Додатки (за потребою).

У вступі зазначається актуальність теми, важливість і значущість в конкретній галузі науки або практики.

У розділі I наводяться основні теоретичні, експериментальні дослідження з теми. Подається перелік основних змістовних аспектів проблеми, які раніше розглядалися вченими, визначаються недостатньо досліджені питання, з'ясовуються причини їх слабкої розробленості.

У розділі II подається поглиблений аналіз сучасного стану процесу або явища, тлумачення основних поглядів і позицій проблеми.

Особлива увага приділяється виявленню нових ідей та гіпотез, експериментальним даним, новим методикам вивчення проблеми, практичного досвіду та висловлюється власна думка щодо перспектив розвитку досліджуваної проблеми.

У висновках подаються узагальнені умовиводи, ідеї, думки, оцінки, пропозиції науковця.

До списку літератури включаються публікації переважно останніх 5-10 років. Особливо цінуються праці останнього року видання.

У додатках наводяться формули, таблиці, схеми, якщо вони суттєво полегшують розуміння роботи.

Обсяг розширеного реферату 20-24 сторінки. Виклад матеріалу в рефераті має бути коротким і стислим.

Реферат рецензується, оцінюється і враховується при проведенні підсумкового заліку, іспиту з відповідної дисципліни.

Рецензія (відгук) на реферат або іншу науково-дослідну роботу має об'єктивно оцінювати позитивні і негативні його сторони. В рецензії тією чи іншою мірою слід оцінити вміння автора поставити проблему, обґрунтувати її соціальне значення, розуміння автором співвідношення між реальною проблемою і рівнем її концептуальності; повноту висвітлення літературних джерел; глибину їх аналізу, володіння методами збору, аналізу та інтерпретації емпіричної інформації; самостійність роботи, оригінальність в осмисленні матеріалу; обґрунтування висновків і рекомендацій. Стиль рецензії має відповідати нормам, прийнятим для наукових відгуків, тобто бути доброзичливим, але принциповим.

Доволі поширеною формою оприлюднення результатів наукового дослідження є доповіді та повідомлення.

Доповідь – це документ, у якому викладаються певні питання, даються висновки, пропозиції. Вона призначена для усного (публічного) прочитання та обговорення.

Розрізняють такі види доповідей:

- звітні (узагальнення стану справ, результатів роботи за певний час);
- поточні (інформація про хід роботи);
- на теми наукових досліджень.

Наукова доповідь – це публічно виголошене повідомлення, розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання), одна із форм оприлюднення результатів наукової роботи.

Структура тексту доповіді аналогічна плану статті.

Алгоритм тексту доповіді: вступ – основна частина – підсумкова частина.

У вступі зазначається проблемна ситуація, яка зумовила потребу

публічного виступу, потім обґрунтовується основна ідея автора, наводяться аргументи, факти, теоретичні викладки, висновки і рекомендації.

Порівняно з науковою публікацією публічна доповідь має свої особливості. Є два методи написання доповіді:

- дослідник готує спочатку тези свого виступу і на основі їх пише доповідь на семінар чи конференцію, редагує і готує до опублікування у науковому збірнику як доповідь чи статтю;
- дослідник пише доповідь, а потім у скороченому вигляді знайомить з нею аудиторію.

При написанні доповіді слід зважати на те, що значна її частина надрукована в тезах, частина – на слайдах, плакатах, тому доповідач лише дає окремі коментарі до ілюстрованого матеріалу, опублікованих тез. Це дозволяє зекономити час виступу на 20-40%.

Доцільним є посилання на попередні виступи, полемічний характер доповідей, що викликає інтерес у слухачів.

При формуванні змісту доповіді слід врахувати, що за 10 хвилин людина може прочитати текст, надрукований на чотирьох сторінках машинописного тексту (через два інтервали). Обсяг доповіді зазвичай становить 8-12 сторінок (до 30 хвилин), тоді як повідомлення (виступ) може бути обсягом на 4-6 сторінок.

При підготовці наукової публікації, доповіді, виступу потрібно уникати:

- неточності і розпливчастості формулювання назви;
- невизначеності особистого внеску в дослідження;
- поверхового викладу змісту та результатів дослідження;
- дублювання змісту публікацій.

Наукове дослідження може завершуватись написанням підручників і навчальних посібників. *Підручник* – навчальне видання, що містить систематизований виклад змісту навчальної дисципліни, відповідає програмі та офіційно затверджений як такий вид видання. *Навчальний посібник* – навчальне видання, що частково чи повністю замінює або доповнює підручник та офіційно затверджене як такий вид видання.

При створенні підручників та навчальних, методичних посібників необхідно врахувати такі основні вимоги: навчальні книги повинні мати високий науково-методичний рівень, містити відповідний довідковий апарат; підручники та навчальні посібники мають бути написані в доступній формі.

Структура навчальної книги передбачає: зміст (перелік розділів); вступ (передмова); основний текст; питання і тести для самоконтролю; бібліографічний список; апарат для орієнтації в матеріалах книги (предметний, іменний покажчики); додатки, які мають безпосереднє відношення до теми книги.

Методика підготовки та оформлення публікацій до видання

обирається дослідником індивідуально. Стиль і методика їх підготовки залежить від творчості та задуму автора, власного розуміння проблеми. При цьому можуть використовуватись різні методичні прийоми викладу та опрацювання наукового матеріалу, зокрема: послідовний; цілісний (з наступною обробкою кожної частини, розділу); вибіркового (розділи пишуться окремо).

У процесі написання наукової праці умовно виділяють декілька етапів: формування задуму і складання попереднього плану; відбір і

підготовка матеріалів, групування їх; опрацювання рукопису. На першому етапі задуму формулюється мета даної роботи, визначається коло читачів, на яке вона розрахована, та, відповідно, які матеріали в ній подавати; передбачаються повнота і ґрунтовність викладу, теоретичне та практичне спрямування, ілюстративні матеріали, які необхідні для розкриття її змісту. Визначається попередня назва праці, яку потім можна корегувати.

Бажано зразу ж скласти план роботи або план-проспект, який вимагають видавництва. План-проспект відбиває задум праці і відтворює структуру майбутньої публікації.

Відбір і підготовка матеріалів пов'язані з ретельним добром вихідного матеріалу в будь-якій послідовності, окремими частинами, тобто все те, що знадобиться на наступних етапах роботи над рукописом.

Наступний етап передбачає групування матеріалів за попереднім планом-проспектом і паралельно визначається рубрикація праці, тобто поділ її на логічно підпорядковані елементи-частини, розділи, підрозділи, пункти (створення чорнового макета праці).

При опрацюванні рукопису уточнюються його зміст, оцінюються висновки, логічність і послідовність викладу матеріалу, відповідність назви роботи та її розділів змісту, викладеному в них, перевіряється аргументованість основних положень, теоретична новизна і практична значущість роботи.

Досить важливим в підготовці рукопису є його оформлення та літературна правка.

Після написання тексту автор практично і принципово його оцінює: кожний висновок, формули, таблиці, окремі речення перечитуються, перевіряються висновки, аргументи, факти, теоретична і практична значущість матеріалу публікації. Аналізується правильність оформлення рукопису, зокрема, літературні джерела, цитати.

Дискусія та інші форми наукового спілкування

Нові знання, отримані в процесі виконання науково-дослідної роботи (тобто, наукові результати), повинні пройти апробацію не тільки шляхом їх опублікування в спеціальній науковій літературі. В процесі апробації з метою інформування про результати виконаних наукових досліджень, розробки рекомендацій за напрямками подальшої роботи, використання їх в навчальному процесі чи в умовах виробництва організується обговорення проблеми на кафедрах, на семінарах, нарадах, симпозіумах спеціалістів, колоквиумах, наукових конференціях. Широко використовуються такі форми впровадження, як доповіді, виступи, лекції на наукових та практичних заходах.

Нарада – це форма колективних контактів вчених і фахівців одного наукового спрямування.

Колоквиум – це форма колективних зустрічей, де, як правило, відбувається обмін думками вчених різних напрямів, тобто це форма невимушеної дискусії, але де є офіційні доповідачі.

Симпозіум – це напівофіційна бесіда за завчасно підготовленими доповідями, а також з виступами експромтом.

Конференція – найбільш поширена форма обміну інформацією за певною тематикою. Одна частина доповідачів повідомляє певні наукові ідеї, результати дослідження, досвіду роботи, а інша, більша частина є слухачами, які сприймають інформацію, беруть участь в

обговоренні. При цьому встановлюються регламент в виступах і обговоренні, організовується секційна робота. На конференціях може використовуватись стендова інформація, виставка літератури, зразки матеріалів, оформлюються тематичні експозиції конференції, зазвичай приймаються рішення і рекомендації.

З'їзди, конгреси, виставки, ярмарки, фестивалі – с найбільш високою і представницькою формою спілкування, вони мають національний або міжнародний характер. Тут відпрацьовується стратегія певної галузі науки і економіки, здійснюється обмін досвідом та науковими напрацюваннями фахівців, забезпечується координація наукових досліджень у широких межах світової спільноти. Наукове спілкування пов'язане з обговоренням певних теоретичних проблем, з пошуком наукової істини. Його учасникам часто доводиться відстоювати власні ідеї, концепції, думки, погляди, спростовувати аргументи своїх опонентів. Тому найпоширенішими формами наукового спілкування є суперечка (дискусія, полеміка, диспут, дебати).

Суперечка – зіткнення несумісних думок, під час якого кожна сторона відстоює свою правоту. Її учасниками є опонент (особа, яка висуває певну думку) і пропонент (особа, яка заперечує думку опонента).

Одним із найпоширеніших видів суперечок за ділового спілкування є дискусія.

Дискусія (лат. *diskussio* – дослідження, розгляд) – публічна суперечка, метою якої є з'ясування і співставлення рівних (протилежних) точок зору заради знаходження істини або правильного вирішення суперечливого питання (проблеми). Це форма колективного обговорення, під час якого виявляються різні позиції, а емоційно-інтелектуальний поштовх пробуджує бажання активно мислити.

Учасники дискусії по чергово висловлюють свої твердження та їх обґрунтування стосовно проблеми, яка перебуває в центрі обговорення. Якщо між ними виникає теоретична, світоглядна конфронтація, дискусія перетворюється на полеміку.

Полеміка (грец. *polemikos* – войовничий, ворожий) – вид суперечки, якому притаманні протиставлення сторін, протиставлення різних думок, ідей, поглядів. Метою полеміки є не досягнення згоди, пошук істини, а цілковита перемога над опонентом.

Значно толерантніша атмосфера панує під час диспуту. *Диспут* (лат. *disputo* – міркую) – публічна суперечка з приводу важливої наукової чи суспільної проблеми, що відбувається із залученням широкого кола фахівців.

При обговоренні наукових доповідей, повідомлень можуть виникнути дебати. *Дебати* (від франц. *debatre* – сперечатися) – суперечка (обмін думками) з приводу певних теоретичних положень, подій тощо. Це чітко структурований і спеціально організований публічний обмін думками між двома сторонами, учасники якого спрямовують свої зусилля на переконання в своїй правоті третьої сторони, а не одне одного.

Найдемократичнішими, найтолерантнішими, найаргументованішими видами суперечки є дискусія, диспут, дебати. Досить дискомфортним видом суперечки є полеміка, під час якої нерідко використовують

некоректні прийоми, через що її вважають проявом антикультури спілкування.

Справжня культура наукового спілкування потребує коректного, відповідно до вимог еристики (мистецтва суперечки), обміну думками. Сьогодні вона має базуватися насамперед на дотриманні правил культури мислення, на глибоких знаннях, вагомих аргументах, толерантності до іншої думки.

Найважливішою вимогою культури наукової суперечки є чіткість, недвозначне формулювання теми, правильне визначення предмета, положень або суджень, які підлягають обговоренню. Учасники повинні постійно зосереджувати увагу на головних положеннях дискусії, глибоко розуміти те, про що дискутують, знати предмет суперечки, бути ерудованими і компетентними. За відсутності впевненості у своїх знаннях щодо предмета суперечки краще не брати участі в ній.

Необхідною умовою наукового спілкування є логічне та послідовне викладення думок, дотримання головних законів формальної логіки: закону тотожності, закону несуперечності та закону достатніх підстав. Відповідно до закону тотожності кожна думка у процесі міркування повинна мати один і той самий зміст. У будь-якому судженні він вимагає чіткого означення предмета. Закон несуперечності забороняє одночасно вважати істинними два протилежні судження про один і той самий предмет. Це допомагає уникнути у міркуваннях двозначності, логічної суперечності при аналізі фактів, подій, явищ тощо, що є неприпустимим у публічних дискусіях, виступах. Закон достатніх підстав передбачає, що будь-яка обґрунтована думка має вмотивовуватись іншими думками, істинність яких доведена.

Особливо важливою складовою культури наукового мислення є доведення істинності суджень, положень. Структура доведення, як правило, складається з таких взаємопов'язаних елементів, як теза, аргументи та демонстрація.

Теза (грец. *thesis* – положення) – твердження, істинність якого необхідно довести. Висловлюють її у формі суджень чи системи суджень. Це коротко й чітко сформульовані основні положення чого-небудь (доповіді, лекції, статті тощо), правдивість яких потребує доведення.

Аргументи (лат. *argumentum*, від *arguere* – показувати, доводити) – підстави, докази, які наводять для обґрунтування тези. Ними можуть бути аксіоми (істини, які не потребують доведення), постулати (твердження, які приймають без доказів), очевидні положення, факти, закони науки тощо. Для забезпечення успішності наукової суперечки необхідно, щоб аргументи були такими, істинність яких є очевидною або не підлягає сумнівам.

Демонстрація (лат. *demonstratio* – показування, пояснення) – спосіб або форма доведення: логічне міркування, сукупність міркувань, які застосовують при доведенні тези з використанням аргументів. Суть її полягає у побудові різних видів умовиводів для обґрунтування істинності тези.

Рівень культури суперечки залежить від застосування коректних (припустимих) і некоректних (неприпустимих) прийомів. Коректні прийоми наукової суперечки позбавлені логічних вивертів, неправдивої інформації, неетичності. Такими прийомами є:

ініціативність (здатність спрямовувати хід суперечки відповідно до власного сценарію); тактика наступу (намагання примусити опонента захищатися, відповідати на висунуті проти нього аргументи); спростування міркувань опонента його словами (із визнаних ним міркувань виводять такі висновки, які підтверджують власну позицію); ефект раптовості (виведення несподіваних для супротивника висновків, про існування яких він навіть не підозрював). До некоректних прийомів у процесі наукових суперечок належать софізми (навмисно й уміло замасковані порушення правил формальної логіки, що дезорганізують свідомість супротивника); підміна тези (наведення аргументів на користь іншої тези, а не тієї, яку необхідно довести); використання хибних і неперевіраних аргументів («усім відомо», «абсолютно очевидно», «ніхто не буде заперечувати» тощо); апелювання до публіки (демагогія), особистості, авторитетів, марнославства та невігластва. Апелювання до публіки використовують під час політичних дискусій, коли їх учасники намагаються зіграти на настроях, національних, групових стереотипах людей тощо. Апелювання до особистості полягає у викритті справжніх або уявних вад супротивника, щоб висміяти або звинуватити його і в такий спосіб підірвати довіру до його суджень. Апелювання до марнославства означає спробу зіграти на людському честолюбстві, коли опонента намагаються «задобрити» компліментами. Посилання на авторитети розраховані на те, що опонент не насмілиться суперечити їм. З метою публічної демонстрації невігластва опонента повідомляють невідомі факти, цитують іноземними мовами афоризми тощо. Культура наукового спілкування, наукових суперечок передбачає дотримання певних морально-етичних принципів, які зобов'язують: пам'ятати, що кожна людина має право на власну позицію, думку; ставитися з повагою до опонентів (спростовуючи їх твердження, не вдаватися до кепкування, брутальних випадів, образ); уміти слухати опонента, не перериваючи його, оскільки це є головною умовою адекватного розуміння протилежної позиції; володіти собою, сперечатися спокійно, не гарячкувати, оскільки часто в суперечці перемагає той, кому притаманна більша витримка. Отже, справжня культура наукового спілкування поєднує вміння правильно, логічно мислити, уникати некоректних прийомів, тактовну вербальну поведінку, інтелектуальну чесність, шляхетність, сміливість, критичність і самокритичність, увагу до іншої точки зору, здатність прийняти її, якщо вона виявиться істинною.

Дипломна робота – це кваліфікаційне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується на завершальному етапі навчання студента у вищому закладі освіти. У більшості випадків дипломна робота є поглибленою розробкою теми курсової роботи (робіт) студента-випускника. Успішний захист дипломної роботи є підставою для присвоєння випускнику Державною екзаменаційною комісією (ДЕК) кваліфікації та видання йому державного документа про вищу освіту.

У дипломній роботі повинні мати місце елементи дослідницького пошуку, що характеризує здатність і підготовленість студента теоретично осмислити актуальність обраної теми, її науково-

прикладну цінність, можливість проведення самостійного наукового дослідження і застосування отриманих результатів у практичній діяльності базової установи (організації), за матеріалами якої виконувалось дослідження.

Тому тематика дипломних робіт має бути тісно пов'язана з тематикою науково-дослідних робіт кафедри, з інтересами установи (організації), на базі якої студент виконує дипломну роботу.

Магістерська робота (далі – МР) – це також кваліфікаційне навчально-наукове дослідження студента, яке виконується на завершальному етапі навчання студента у вищому закладі освіти. Згідно із Законом України «Про вищу освіту» магістерський рівень вищої освіти передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності.

Загалом у процесі підготовки і захисту МР *студент має довести:*

- здатність творчо мислити (генерувати і обґрунтовувати нові наукові та практичні ідеї);
- володіння методами і методиками досліджень, які використовувались у роботі;
- здатність до аналізу отриманих результатів і розробки висновків та пропозицій, уміння аргументовано їх захищати;
- уміння оцінити можливості використання отриманих результатів на практиці, у науково-дослідній роботі та науково-педагогічній діяльності;
- володіння сучасними інформаційними технологіями здійснення досліджень та оформлення роботи.

Написання МР включає такі *основні етапи:*

- 1) вибір теми роботи;
- 2) підбір джерел та їх обробка;
- 3) складання та затвердження плану роботи;
- 4) написання й оформлення МР.

Теми, наукові керівники та консультанти (в разі необхідності) МР затверджуються наказом ректора.

Відповідно до теми МР і розробленого студентом плану науковий керівник разом з науковим консультантом (за наявності) видають студенту *завдання та календарний графік* виконання МР. Завдання затверджується завідувачем відповідної випускової кафедри.

Магістерська робота, виконана без затвердженого плану (завдання) або за планом зі змінами без згоди наукового керівника, на перевірку не приймається.

Загальний обсяг МР повинен складати *90-100 сторінок* друкованого тексту, надрукованого з однієї сторони аркуша. До загального обсягу роботи не входять перелік інформаційних джерел і додатки.

Оформлення магістерської роботи має відповідати загальним вимогам, що висуваються до наукових робіт згідно з державним стандартом ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки та техніки. Структура і правила оформлення».

Для успішного виконання навчального плану стосовно написання

МР студент повинен:

- своєчасно обрати тему та подати заяву на її затвердження;
- своєчасно скласти план й подати його на затвердження;
- дотримуватись вимог методичних рекомендацій щодо виконання МР;
- відвідувати консультації наукового керівника МР;
- використовувати достовірний фактичний і нормативний матеріал;
- своєчасно надавати свою МР на перевірку;
- своєчасно забирати підписані документи (заяву, завдання на написання МР) й перевірену роботу на кафедрі;
- дотримуватись встановлених кафедрою строків виконання та захисту МР.

Студент (автор) *несе відповідальність* за достовірність та порядок використання первинної інформації та статистичного матеріалу, викладеного в МР; обґрунтованість висновків та положень; якісний рівень МР.

Після остаточного схвалення роботи науковий керівник підписує її і разом з письмовим відгуком *подає завідувачу кафедри*.

Кожен студент має пройти *попередній захист* результатів дослідження на кафедрі.

Студент повинен ретельно підготуватися до захисту: ознайомитись зі змістом відгуку та рецензії, скласти текст або тези виступу на засіданні ДЕК, підготувати матеріал візуального супроводу (мультимедійні презентації).

Текст виступу під час захисту включає:

- ☐ обґрунтування студентом актуальності обраної ним теми МР;
- ☐ визначення предмета та мети дослідження;
- ☐ висвітлення найбільш важливих теоретичних і практичних проблем з теми роботи, визначення власної позиції щодо спірних питань;
- ☐ конкретні висновки, пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення законодавства, поліпшення юридичної практики, подальших наукових досліджень з теми роботи тощо.

5. Академічна доброчесність

1. Академічна доброчесність - це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень.

2. Дотримання академічної доброчесності педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками передбачає:

посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну педагогічну (науково-педагогічну, творчу) діяльність;

контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами освіти;

об'єктивне оцінювання результатів навчання.

3. Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей);

посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права;

надання достовірної інформації про результати власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

4. Порушенням академічної доброчесності вважається:

академічний плагіат - оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства;

самоплагіат - оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів;

фабрикація - вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях;

фальсифікація - свідомо зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень;

списування - виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання;

обман - надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування;

хабарництво - надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі;

необ'єктивне оцінювання - свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти;

надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання;

вплив у будь-якій формі (прохання, умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання.

5. За порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання;

позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання;

відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії;

позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

6. За порушення академічної доброчесності здобувачі освіти можуть бути притягнені до такої академічної відповідальності:

- повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо);
- повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми;
- відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту);
- позбавлення академічної стипендії;
- позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

7. Види академічної відповідальності (у тому числі додаткові та/або деталізовані) учасників освітнього процесу за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені (погоджені) основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності.

8. Порядок виявлення та встановлення фактів порушення академічної доброчесності визначається уповноваженим колегіальним органом управління закладу освіти з урахуванням спеціальних законів.

Кожна особа, стосовно якої порушено питання про порушення нею академічної доброчесності, має такі права:

- ознайомлюватися з усіма матеріалами перевірки щодо встановлення факту порушення академічної доброчесності, подавати до них зауваження;

- особисто або через представника надавати усні та письмові пояснення або відмовитися від надання будь-яких пояснень, брати участь у дослідженні доказів порушення академічної доброчесності;

- знати про дату, час і місце та бути присутньою під час розгляду питання про встановлення факту порушення академічної доброчесності та притягнення її до академічної відповідальності;

- оскаржити рішення про притягнення до академічної відповідальності до органу, уповноваженого розглядати апеляції, або до суду.

9. Форми та види академічної відповідальності закладів освіти визначаються спеціальними законами.

10. За дії (бездіяльність), що визнані порушенням академічної доброчесності, особа може бути притягнута до інших видів відповідальності з підстав та в порядку, визначених законом.